

Dekalog i Besjeda na Gori (Mt 5-7)

Celestin TOMIĆ

Kako iznositi kršćanski nauk, kako katehizirati, kako predočiti kršćanski moral? Pitanja koja se postavljaju od početka kršćanstva. Veoma živahna i gotovo vruća postala su u našem stoljeću. U posljednjim stoljećima, poslije Tridentskog sabora, naglasak je stavljen na Dekalog kao podlogu i temelj kršćanskog nauka, i posebno kršćanskog morala, a vrednote i sadržaji koji čine ono novo u kršćanstvu bile su drugotne, i smatrali su se kao zapovijedi kršćanskog savršenstva za izabrane. U novije doba napušta se shema »zapovijedi« i ističu se kreposti, osobito oni elementi koji su specifično kršćanski i izlaze iz Besjede na gori (Mt 5-7; Lk 6,12-17, 1), pogotovu iz proslava: Blaženstva.

Postavljaju se pitanja može li se danas govoriti o kršćanskom nauku i navještanju, može li se kršćanski moral temeljiti na Dekalogu ili na Kristovom zakonu izraženu u Besjedi na gori? Ovo razmišljanje želi pokazati da tu nema suprotnosti. Isus nije došao »dokinuti« Zakon ili Proroke, nego »ispuniti« (Mt 5,17).

I. Dekalog

Važnost

Dekalog – Deset zapovijedi, bolje Deset riječi, temelj su Sinajskog saveza. To je kategorija međuljudska koja definira Božji narod. U izvorniku to nije »zakon« nego riječ (*dabar*) što znači objava Božje volje. To je riječ Božja koja stvara i podržava, spasava i posvećuje, izbavlja i daje. To je i Božje djelo koje stvara spasenje, izbavljenje, slobodu, radost, mir i život, sreću i ljubav... Riječ Božja koja je »izvor života« bez koje nema ni duhovnog a ni materijalnog života, koja je potrebnija nego sam kruh.¹

Dekalog je velika religiozna i ćudoredna povelja slobode. Deset riječi deset je sloboda. Nisu to okovi, niti prijetnja slobodi. Naprotiv Dekalog

1 G. BOURGEOULT, *Décalouge et morale Chrétienne*, Paris-Tournai-Montréal 1971; E. COMBI, »Il discorso della montagna nella catechesi«, *Credereoggi* 3 (1991), 109-121; E. L. EHRLICH, *Die Zehn Gebote – aktuell*, Tübingen 1973; I. FUČEK, *Poruka prve ploče*, Zagreb 1990; F. L. HOSSFELD, *Der Dekalog*, Göttingen 1981; O. H. PESCH, *Die Zehn Gebote*, Mainz 1984⁶; Š. BEN-CHORIN, *Die Tafeln des Bundes*, Tübingen 1979; J. SCHREINER, *Die Zehn Gebote um Leben des Gottesvolkes*, München 1965; M. VUGDELIJA, *Božje zapovijedi: putokaz autentičnog življenja i danas?!* Zagreb 1989; G. WEBER, *Die Zehn Gebote, Was sie uns heute zu sagen haben*, Freiburg i. Br. 1984²; C. TOMIĆ, »Deset zapovijedi – Dekalog«, u: *Izlazak*, Zagreb 1979, 228-253; *Isti*, »Deset zapovijedi – Dekalog« u: *OŽ* 3-4 (1988), 197-212.

nam pomaže da se oslobodimo bijede i otuđenosti u koju nas baca oholost, egoizam, dnevne prostote. On je putokaz kako se može ostvariti puna sloboda, kako se može živjeti u miru i blagostanju.

Najdragocjenija stvar koja je ikada postojala na Zemlji jesu dvije kamene ploče koje je Mojsije primio na Sinaju, ploče neusporedive vrijednosti.² »Od tih jednostavnih deset riječi« rekao je Ivan Pavao II. na svom »hodočašću Dekaloga« u Poljskoj, »zavisí budućnost čovjeka i društva, budućnost naroda, Europe, svijeta.«³

U ozračju Dekaloga

Dekalog dobiva tako povlašteno mjesto u kršćanskom nauku i kršćanskoj etici kao temelj organski i lako dostupan za kršćanski život. »Savršena je sinteza prirodnog i univerzalnog morala, izraz ispravne ljudske savjesti.«⁴

U katekizmima potridentskim sve se nekako okreće oko Dekaloga. Tako katekizmi kardinala *Bellarmina* iznose zapovijedi kao izraz »svega onog što treba činiti da ljubimo Boga i bližnjega«, i uvode nas da razlikujemo stvari »nužne« i one »korisne« za spasenje. Prvoj kategoriji pripadaju glavne stvari kršćanskog nauka: Credo, Pater noster, Dekalog i sakramenti; u druge, korisne stvari za spasenje: kreposti i mane, dobra djela i grijesi. Ovoj skupini pripadaju i »evanđeoska blaženstva« koje nas vode k savršenstvu kršćanskog života, i one su kao »jedne druge stepenice« da se uspnemo na savršenstvo.

I u katekizmu *Pija X.* nalazimo isto: »Dekalog nam nalaže više stroge dužnosti naravi prema Bogu, nama samima i bližnjemu koje treba opsluživati, budući su naređene od Njega, našeg najvišeg Gospodara, zapovijedi naravi i svete mudrosti«. A blaženstva su predočena nakon teoloških kreposti i evanđeoskih savjeta kao »neke moralne kreposti« posebno preporučene od Isusa Krista, uz koje je povezana posebna Božja nagrada.

U rijetkim katekizmima susrećemo shemu kreposti, ali se moralna pitanja rješavaju na temelju Dekaloga i crkvenih zapovijedi, bez ikakva odnosa prema Besjedi na gori.⁵ Nauk i moral se svodi na opsluživanje zapovijedi, zahtijeva se minimum ljubavi za spasenje. Radikalizira se između ljubavi ljudske (najmanje) i nadnaravne (evanđeoske).

2 A. J. HECHER, *Il sabato*, Milano 1972, 137.

3 O »Hodočašću Dekaloga«, 4. pohod Ivana Pavla II. Poljskoj (1. do 9. lipnja 1991.), vidi izvještaj u *Glasi koncila* 9. lipnja 1991, 23, i 16. lipnja 1991, 24.

4 G. AUZOU, *Dalla servitu al servizio*, Bologna 1980², 225.

5 E. COMBI, *nav. čl.*, str. 110.

Izvori dualističkog poimanja kršćanskog života

Raskid između kršćanskog nauka i onog *novum* evanđeoske poruke ima svoje duboke korijene u kršćanskoj misli i posebno u duhovnom i moralnom razmatranju. Od srednjeg vijeka duhovni pisci razlikuju život laika i život duhovnih osoba. Postoje prema njima dvije kategorije kršćana: laici koji se zadovoljavaju opsluživanjem zakona, to su »sinovi zakona« i zadovoljni su osrednjom ljubavlju; drugi koji prihvaćaju evanđeoske savjete, to su »sinovi milosti« i teže za savršenom ljubavi. Za prve se zanima teologija moralna, za druge teologija dogmatska, glede naravi, a asketika i mistika kako to ostvariti.⁶

U tom vidu moralni život laika svodi se na opsluživanje zakona, i to onog minimuma potrebnog za spasenje. Moralna teologija nastoji odrediti prema Dekalogu koje zapovijedi u raznim životnim prilikama treba nužno ispunjavati, a zanemaruju se temeljne vrednote ponašanja vjernika.

Ako se kršćanski nauk, i konkretno kršćanska etika temelji *samo* na Dekalogu, sadržaji specifično kršćanski ostaju u sjeni. Dekalog odražuje donekle »naravni« moral: ono što je usađeno u srce svih ljudi, ono što odjekuje u »svetištu savjesti« svakog čovjeka. To lijepo izražuje i jedan židovski midraš. Podno Sinaja bili su nazočni svi narodi svijeta (70 broj punine). I kad je Bog govorio zapovijedi, svaki narod je to čuo u svojem jeziku. Kad je Bog završio proglaš dekaloga, svi su narodi krenuli na svoje strane svijeta, ostao je samo narod izraelski s kojim je Jahve sklopio savez. Ali svaki narod nosi u srcu i savjesti Božje riječi zakona.

Ali za kršćanina nije dosta samo »prirodni i univerzalni moral«. Život kršćanina je sklad između otajstva spasenja i moralne pouke. Kršćanski život je dioništvo u otajstvu Kristovu. Ako se kršćanski nauk svede na Dekalog odvojen od biblijskog konteksta: možemo zapovijedi opravdati ili kao izraz Božje volje, koja bi u tom slučaju bila u konkurenciji s čovjekovom slobodom, ili kao zahtjev ljudskog razuma, ali tada se gubi specifično u kršćanskoj etici, da je ona etika milosti.

Upotreba sheme zapovijedi i odgojno je štetna jer naglasak stavlja na propise, na ono što je zabranjeno i što je dopušteno; na poticaj da se sve uloži u bježanje od zla. I moral postaje kompleks držanja i propisa koji su izvana uneseni, protivno čovjekovoj želji za slobodnim izborom. Odgoj teži nekako da se zaslužni osoba.

Obnova teološke misli ispunja kršćanski nauk i kršćansku etiku kršćanskim događajem. Napušta se klasična shema (Credo, Dekalog, sakramenti, Pater noster) i uzima shema spaso-povijesna (misterij Boga, misterij Crkve, kršćanski život, eshatologija). Vrednuje se specifično kršćansko, i posebno Besjeda na gori. Život kršćanski predočen je kao milosni

6 Vidi u istom članku, str. 111.

odgovor spasenjskom daru Oca i uobličuje se u »slijediti« Gospodina Isusa, kao najviši uzor života. »Novi zakon« je živa osoba, koju možemo slijediti zahvaljujući stalnoj milosti Duha. Život kršćanski nije u individualističkom opsluživanju normi nego iskustvo »slijediti« Gospodina, unutar kršćanske zajednice, u kojoj dobiva svoje puno značenje i Dekalog, kao zakon saveza, zakon ljubavi.⁷

II. Besjeda na gori

Besjeda na gori srce je evanđeoske poruke. Tu se susrećemo s Isusom i njegovim mesijanskim zahtjevima. Otkrivamo novost evanđeosku, koja budi u nama čuđenje, divljenje, i uvijek nova nadahnuća.

Samo sebi postavlja se pitanje: nije li to samo poticaj, novi kodeks zakona koje treba čitati u legalističkom smislu ili jedno usmjerenje, ideal kome treba težiti? Nije li to utopija? Ili zakon za elitu? Ili je to jedan dokaz nemogućnosti postići spasenje i potvrda da je ono samo milost (Luther)?⁸

Oci

Za otačku predaju Besjeda na gori temeljna je pouka u novom putu spasenja otvorenom i predloženom zajednici učenika. Blaženstva su proslav novom zakonu ljubavi. Kršćanin je tako neprestano pozivan na svoje podrijetlo, na blistave riječi Gospodnje koje nam je evanđeoska predaja zapisala.

7 Vidi u istom članku, str. 113

8 Izbor iz literature: F. ALT, *La pace è possibile, La politica nel discorso della montagna*, Trento 1989; Š. BEN-CHORIN, *Il discorso della montagna*, Brescia 1985; W. D. DAVIES, *Capire il sermone sul monte*, Torino 1975; CH. H. DODD, *Evangelo e legge, Rapporto tra fede ed etica nel cristianesimo primitivo*, Brescia 1968; G. GLAVINI, *Ma io vi dico*, Milano 1985; J. GNILKA, *Il vangelo di Matteo*, Brescia 1987; J. LAMBRECHT, *En Bien! Moi je vous dis, Le discours-programme de Jésus (Mt 5-7; Lk 20-49)*, Paris 1987; P. LAPIDE, *Die Bergpredigt. Utopie oder Programm?*, Mainz 1982; 1987⁶; G. LOHFINK, *Gesù come voleva la sua comunità*, EP. 1982; 1990²; *Per chi vale il discorso della montagna? Contributi per una etica cristiana*, Brescia 1990; TH. MATURA, *Il radicalismo evangelico, Alle origini della vita cristiana*, Roma 1981; A. MODA, »Il discorso della montagna, Attualità o utopia? Un sondaggio sulle risposte dei secoli passati«, u: *Credereoggi*, 3 (1991), 80-100; B. MAGGIONI, »Le molte forme del primato di Dio, una lettura delle beatitudini«, *Credereoggi* 3 (1991), 20-28; G. MIEGGE, *Il discorso nel monte*, Torino 1980; S. PANIMOLLE, *Il discorso della montagna*, Cinsello Balsano 1986; A. REBIĆ, *Blaženstva*, Zagreb 1989; A. RIZZI, »L'uomo d'oggi di fronte al discorso della montagna. Attualità o utopia?«, *Credereoggi* 3 (1991), 101-108; R. SCHNACKENBURG, *Die Bergpredigt. Utopische Vision oder Handlungsanweisung?*, Düsseldorf 1982; 1984²; E. SCHWEIZER, *Matteo e la sua comunità*, Brescia 1987.

To su stube od dragog kamenja da se popnemo u kraljevstvo nebesko (sv. Grgur Nisejski). »Gospodin i Spasitelj podigao je, ako se tako možemo izraziti, ljestve od dragocjena kamenja, po kojima svete duše i vjerni mogu uspinjati se k Najvišem dobru, u kraljevstvo... To su ljestve Jakovljeve koje od zemlje dosižu vrhom do neba. Tko se uspinje po tim ljestvama nalazi vrata neba i kada ih prijede nalazi se za vječnost pred Gospodnjom prisutnošću, da ga hvali sa svima svetima uvijek.«⁹ Sv. Hilarij iz Poitiersa kaže za »blaženstva«: To su »zapovijedi nebeskog života..., novog saveza pisana pisaljkom hitra pisara Riječi u srca učenika« (Leon Veliki);¹⁰ »mjesto u koje možemo usidriti našu nadu« (sv. Beda Časni).¹¹

Za oce Besjeda na gori zahtjev je Isusov koji treba primijeniti u životu. I oci ih primjenjuju, osobito blaženstva, na svagdašnji život da se uspnemo na više, do nebeskog blaženstva. Ali priznaju teškoće tog puta koji vodi u život vječni i u nebesku domovinu. Uspoređuju blaženstva sa Zakonom koji je dan na Sinaju kao novi Zakon proglašen na brdu. Oci vide teškoće u opsluživanju, ali nitko ne može osloboditi se. Gospodin nas ohrabruje. Ne počinje sa strahom i prijetnjama nego blaženstvom da upravi pogled odmah na nagradu što nas čeka pa da ne uzmaknemo pred patnjama i ne strahujemo pred pogiblima koje nam samo mogu povećati »palmu blaženstva«.

Brdo blaženstva za oce je općenito Crkva, Gospodnje brdo kamo uzlaze u vjeri i ljubavi pravednici, iako su oci svjesni da savršenu pravednost ovdje ne možemo postići nego samo u vječnosti.

Još se ne postavljaju pitanja, danas tako općenita, glede Besjede na gori: je li to jedna stvarnost koja se može ostvariti ili utopija? Aktualnost samo za pojedinca ili omeđenu elitu ili program svima ponuđen, Božjem narodu u njenoj totalnosti, računajući na različnosti darova? Ili utopija koja čovjeka stavlja u korjenitu ovisnost o Bogu i njegovoj milosti? Ili ima naglasak socijalni i politički? Oci uče kako treba živjeti poticaje i zahtjeve Besjede na gori.

Lepeza tumačenja

Prvo tumačenje vidi u Besjedi na gori, posebno u blaženstvima »novi Zakon« koji novi zakonodavac, novi Mojsije – Isus – daje novom i istinitom Izraelu. Ovo mišljenje prvo je već natuknuo *Papija iz Hierapola* (60-130). Prvo evanđelje je kao »novo Petoknjžje«, sastavljeno od »pet besjeda« (3,1-7,29; 8,1-11,1; 11,2-13,53; 13,54-19,1; 19,2-26,1). Prvu besjedu Isus kao novi Mojsije proglašuje s gore. U ovom mišljenju lako se tumači Besjedu na gori kao »novi Zakon« koji zamjenjuje stari Mojsijev. Još je veća

9 Navod u A. MODA, *nav. čl.*, str. 80.

10 Navod u A. MODA, *nav. čl.*, str. 81.

11 BEDA VEN., *Komentar Lk 2,20.*

opasnost ako se Besjedu čita u ključu legislativnom kao i Mojsijev zakon. Na koncu moramo imati u vidu da temeljni događaj kršćanske »novosti« je Pasha Isusova. I kao što su Izlazak iz Egipta i dar Zakona na Sinaju dva događaja čvrsto povezana i uzajamno se osvjetljuju i upotpunjuju, tako su i ove »besjede« u Isusu prisno povezane s pashalnim događajem, kao os-tvaraj spasenja koje je u naviještaju najavljeno.

Drugo tumačenje je *luteransko*, koje vidi u tome dramatičnost nemo-gućnosti osim po milosti. Moramo paziti da već uhodano ne ponavljamo, kao Lutherovu misao da je odnos Starog zavjeta prema Novomu, kao od-nos »zakona« i »milosti«. »Znaj« piše Luther, »da je knjiga (Stari zavjet) knjiga zakona koja uči što čovjek mora činiti a što ne... Tako je Novi zavjet evanđelje, ili knjiga milosti koja uči gdje treba zagrabit da se može zakon ispuniti... Ali kao i u Novom zavjetu uz nauk je i milost... tako i u Starom zavjetu imamo obećanja i potvrde milosti.«¹² I nastavlja: »Besjeda na gori« predstavlja se kao Novissimus Moses, zakonodavac još stroži od staroga, upućuje na nemogućnost spasenja po djelima i svjedoči da priz-namo vlastiti grijeh i ubijemo »vlastitu volju«.¹³

Treće tumačenje čita ove zahtjeve u ozračju skorog dolaska Gospo-dina. *A. Schweitzer* smatra da zahtjevi kao ljubiti neprijatelja, okrenuti i drugi obraz, ne odupirati se zlu, mogu se opravdati samo u vidu skorog događaja pravednosti kraljevstva. Dok ne prođe nebo i zemlja, ni jedno slovice neće proći; ali upravo nebo i zemlja uskoro će biti zahvaćeni esha-tološkim ognjem razaranja. Isus nije novi zakonodavac nego onaj koji na-viješta blizinu Kraljevstva.¹⁴

Kome su upravljene ove riječi?

Možemo i ovdje vidjeti tri struje. Jedna smatra da su zahtjevi Besjede na gori upravljani svim ljudima, kao počelo korjenite promjene društva, koje ne može biti pravo ako se ne nadahnjuje na evanđeoskoj etici u kojoj Besjeda na gori odskače.

Drugo mišljenje vezano je uz značajnu podjelu etike uvjerenja i etike odgovornosti *Maxa Webera*. Etika uvjerenja je etika čovjeka koji djeluje pravedno i uspjeh stavlja u Božje ruke prema evanđelju. Etika odgovor-nosti je etika u kojoj se čovjek osjeća odgovornim za predvidive poslje-dice svojih čina. *M. Weber* smatra da evanđeoska etika pripada prvoj ka-tegoriji, a nije prikladna za uređenje društvenih pitanja.¹⁵

12 M. LUTHER, *Prefazione all'A. T.* (1523), navod u P. STEFANI, »Gesù perfezio-natore della Legge e dei Profetti«, *Credereoggi* 3 (1991), str. 31.

13 Navod u P. STEFANI, *nav. čl.*, str. 32.

14 G. MIEGGE, *nav. dj.*, str. 84-85.

15 M. WEBER, *La politica come professione*, Torino 1976, str. 106 ss.

Treći put prikazuje *G. Lohfink*. Bio je profesor novozavjetne egzegeze na sveučilištu u Tübingenu. Ostavlja predavanja da bi se posvetio zajednici *Integrierte Gemeinde* koja čini mrežu kršćanskih zajednica koje žele živjeti duh prvotne kršćanske zajednice opisane u Djelima apostolskim. On kaže: »Uvjeren sam da su oba stava i nizovi teoloških kompromisa pogrešni i ne uspijevaju ukloniti našu stvarnost. Oba imaju protiv sebe Bibliju. Biblija, i s njom značajna kršćanska predaja, prolaze od početka drugim putem, koji se zove »Božji narod«. ¹⁶ Besjeda na gori ima društvenu značajku kao što to tvrdi prvo mišljenje, ali društvo kome je upravljena, je crkva, zajednica sazvanih. To je etika uvjerenja i unutarnjeg obraćenja, i ima zadaću stvoriti zajednicu po Božjem srcu.

Besjeda je izvorno upravljena Dvanaestorici, i preko njih Izraelu da mu iznese radikalno tumačenje Božje volje i božanskog zakona, u ozračju kraljevstva koje je blizu. Matej, koji gleda kako povijesni Izrael u globalu odbija Isusa kao svojeg Mesiju, upravlja Isusovu riječ zajednici, Crkvi u kojoj vidi istiniti Izrael, i daje mu »veliku povelju« crkvenog života. Naka-na Isusova nije toliko poziv na obraćenje u vidu osobnog spasenja, niti dati zakone kako urediti ovozemno društvo, nego kako ostvariti Božji grad na zemlji kao zajednicu osoba koje žive po Božjem naumu. Grad Božji je društvo »alternativno« koje živi po Isusovim obećanjima i zapovijedima, i razlikuje se od društva gdje traženje i afirmacija vlastitih interesa stvara trajno prevare i nasilja i dosljedno potrebu da brani preko svojih institucija pravnu državu.

Kršćanska zajednica odriče se posvema upotrebe sile (Mt 5,38-42), traži bezuvjetno pomirenje (5,23-24), povjerenje bez pridržaja (5,25-34). Tako ona postaje zaista »grad na gori« (5,14-16), novi Jeruzalem kamo se narodi stječu da upoznaju Gospodina i njegove putove (Iz 2,2; 60,1-3).

Isključuje se svaki interizam da se stvori *societas Christiana*, kao i bijeg u geto Crkve da se stvori autartično društvo. Jednako odbija se misao da Crkva nestane kao zajednica, kao društveno ustrojstvo. Tada bi izgubila svoju svjedočku vidljivost što je zahtjev i Besjede na gori i smisao postojanja »Božjeg naroda«. ¹⁷

III. Besjeda na gori — ispunjenje Dekaloga

1. Dekalog – proglas Božje volje

Obično govorimo o »Deset zapovijedi«. U izvorniku nema riječi »zapovijed« (*nómos*) nego *Deset riječi* što znači objava Božje volje. Božja riječ stvara sve i podržava, spasava i posvećuje; Božje djelo spasenja očituje se

16 G. LOHFINK, *Per chi vale il discorso della montagna*, Brescia 1990, str. 10.

17 A. RIZZI, *nav. čl.*, str. 103 ss.

upravo u izbavljenju iz Egipta, u kojem činu se Bog objavljuje kao Bog Spasitelj, kao Bog bliski i prisutni, koji hrani svoj narod svojom riječju potrebnijom od svagdašnjeg kruha.

Dekalog ima svoj povijesni uvod: »Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz zemlje egipatske, iz kuće ropstva« (Izl 20,2). Ako ovaj uvod ispuštimo i počnemo odmah »zapovijedima« - kako se to obično čini – tada nam se Dekalog stvarno čini kao neki kodeks zakona, odveć apstraktan i nikako neopravdan, kao i toliki zakoni u našem društvenom životu koji se neprestano množe. Ovaj uvod nam kazuje smisao i zahtjevnost zapovijedi. Bog se predstavlja kao Bog Izbavitelj i Spasitelj. On je Onaj koji je oslobodio Izraela iz »kuće ropstva« silnim znamenjima i čudesima. Učinio ga je slobodnim narodom. Može sada odlučiti: želi li živjeti tu slobodu i sve njezine blagodati, ili želi ostati u »kući ropstva«, otuđenja. Opsluživanje Dekaloga je čin ljubavi prema Bogu Izbavitelju, znak da zaista ljubi Jahvu Boga svoga »svim srcem svojim, svom dušom svojom, svom snagom svojom«, kako Izraelac moli u svojoj dnevnoj molitvi: »Čuj Izraele...« (Pnz 6,4 ss). Opsluživanje zakona je svjedočanstvo djelima da zaista ljubi Boga svoga.

Bog Izraelov, Bog je života koji se brine za čovjekovo dostojanstvo, za njegovu svagdašnjicu, za njegove međuljudske odnose, za sav svijet. Jahve je Bog unutarnjosti i totaliteta: riječima i djelima Izraelac mora odgovoriti Bogu, iskreno i vjerno. Dekalog nije samovolja nekog vladara, niti samo obznanjena i zapovijedena volja suverena svemira, gospodara naravnog etičkog zakona. Ne, to je ljubav Boga Spasitelja. Zato i ne počinje Dekalog: »Ja sam Bog, tvoj Stvoritelj« nego »Ja sam Jahve, Bog tvoj, koji sam te izveo iz kuće ropstva«.

Dekalog nije zapreka ostvarenju pune slobode (liberalizam), niti zapreka općoj revoluciji da se ostvari na zemlji raj (marksizam), ili sanjarenje laicizma da se bez Boga i protiv Boga može urediti život na zemlji. Sve te ateističke težnje pokazale su i pokazuju neopravdanost i štetnost kad preuzmu vodstvo. Samo opslužujući Dekalog, a to je Božja volja, čovjek može upoznati svoje dostojanstvo i ostvariti se kao čovjek, promijeniti društvo i svijet da bude ljudskije, bratskije i sretnije, skladno i savršenom puninom ostvariti svoj život.¹⁸

Dekalog – izraz saveza

Istaknuto je u povijesnom uvodu: »Ja sam Jahve, Bog tvoj...«. »Tvoj Bog« izriče prisnost Boga sa svojim narodom koja se temelji na savezu. Dekalog je iznesen u sklopu sklapanja saveza i ovim uvodom čuva sažetak povijesnog uvoda sklapanja saveza: što je Jahve učinio za svoj narod. Ot-

18 C. TOMIĆ, *Izlazak*, Zagreb 1979, str. 233-234.

kriva i otajstvo svojeg tajanstvenog imena »Jahve«, Boga »za druge«, za mene, za tebe, za narod koji mu se u vjeri i ljubavi predaje, s kojim sklapa savez ljubavi, sa starim Izraelom, s novim Izraelom.

To lijepo iznosi jedan rabinski komentar Sinajskog saveza. Onog dana kad je savez sklopljen, Bog nije učinio samo jedan savez nego više od 600.000 (koliko je bilo ljudi nazočno pred Jahvom podno Sinaja), to jest sa svakim Izraelcem koji je bio nazočan u pustinji. Pače 600.000 na kvadrat, jer savez darovan od Boga je savez i svakog sa svakim, sve povezuje u povezanost općenitu i pojedinačnu. »Narod Božji« je kolektiv, ne kolektivistički nego eminentno personalistički. Svaki čovjek je povezan s drugima, vezama koje ne pripadaju u kategoriju pripadnosti (krvi, rase, kulture, religije...) nego poziva, »saveza«.¹⁹

Dekalog – povelja Božjeg kraljevstva

U pozivu Božjeg naroda na sklapanje saveza Bog izriče blagoslove saveza: »Vi ćete mi biti predraga svojina mimo sve narode, vi ćete mi biti kraljevstvo svećenika, narod svet« (Izl 19 5-6). Izrael, opslužujući obveze Saveza postaje njegova »predraga svojina«, njegova baština, njegovo milje, »kraljevstvo svećenika«, kraljevstvo Božje, vladavina Jahvina u kojoj Izrael ima posebno poslanje da ostvari i proširi Božju vladavinu na zemlji; »narod svet« Bogu posvećen, stavljen u Božju službu, spreman ispuniti Božju volju. Sve je tu u službi ostvarenja Božjega kraljevstva.²⁰

Stari židovski tumač ovog mjesta (Targum) kaže: Mojsije pozva narod: »Približite se! Primitite kraljevstvo!« Rabinsko tumačenje nadodaje: narod bijaše jedno srce, u radosti dođe da primi kraljevstvo.²¹

2. Besjeda na gori - proglas Božje ljubavi

Katolički se tumači slažu: Besjeda na gori i posebno Blaženstva, kao svečani portal Besjede, nije novi kodeks zakona, koji treba čitati u smislu legalističkom, nije to »novi zakon« ni neko nabranje apstraktnih principa konačnih vrednota nego ispunjenje Zakona i Proroka, autoritativan i konačan proglas Božje volje, otajstva ljubavi po Isusu. Izviru iz naviještanja Kraljevstva Božjega koje je blizu. U svjetlu Kraljevstva dobivaju svoju eshatološku pokretljivost, ozbiljnost i radikalizam. To je objava Božje volje, dana čovjeku koji prima i prihvaća radosnu vijest o istinskoj slobodi da ljubi stvarno i bez omeđenosti svojeg bližnjega, brata, ne obazirući se na etničke i religiozne razlike.

19 A. RIZZI, *nav. čl.*, str. 105 ss.

20 C. TOMIĆ, *nav. dj.*, str. 196-198.

21 *Isto*, str. 202.

Već su i židovski učitelji zahtjeve zakona, osobito Dekaloga tumačili u smislu duha, a ne slova, dajući više važnosti čovjekovu dostojanstvu i slobodi nego zakonskoj strogosti. U židovskoj koloniji u Elefantini i žena ima pravo otpustiti svoga muža (Pnz 21,1). Eseni u Kumranu traže jednoženstvo (monogamiju) pozivajući se na početak: »muško i žensko stvori ih« (Post 1,27). U vrijeme makabejskih borbi izmjenjuju se neke norme glede opsluživanja subote (1 Mak 2,39-41).

Mnogi rabinski učitelji ublažuju tvrdnju po kojoj onaj koji izusti ime Božje uzalud ne može zadobiti oprostjenja (Izl 20,7; Pnz 5,11). Jednako ublažuju izreku da grijeh otaca Bog kažnjava »na djeci do trećeg i četvrtog koljena« (Izl 20,5), pozivajući se na autoritet proroka Ezekijela (Ez 18, 1-20). Zahtijevaju više nego što Zakon traži. Time već pripremaju ozračje u narodu da može poslušati Besjedu na gori.

Isus jasno kaže: »Ne mislite da sam došao dokinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao dokinuti nego ispuniti.« Isus time želi istaknuti kontinuitet između njegova nauka i Zakona, radikalizaciju i pounutrašnjenje Zakona. I to čini svojim autoritetom koji nadilazi ne samo onaj pismoznanaca (Mt 7,28-29) nego i autoritet Zakona samog, koji je objava Božje volje.

Način na koji Isus izriče novu i konačnu božansku zapovijed, nema sličnosti u starom Zakonu, koji donosi popis zakona, pretežno s negacijom te omeđuje ljudsko djelovanje ali ga ne usmjeruje prema njegovoj punoći. Novi zakon ima značajku zahtjevu i ne dopušta odmora. Ne može se reći: »Ispunio sam zapovijed«. Zato izriče te zahtjeve ne u obliku zakona nego kao normativni model, kao smjer, kao ono što ima prioritet.

Kao primjer mogu nam poslužiti »antiteze« radikaliziranja i interioriziranja nekih riječi Dekaloga (Mt 5,21-48). »Rečeno je starima«, tako počinju »antiteze«. Tu nalazimo »božanski pasiv« što upućuje na samog Boga koji je na djelu. »Stari« nisu učenja rabinska, »Zakon usmeni«, nego »Zakon pisani«, Pismo. »A ja vam kažem«. Onaj »a« ne treba uzeti kao nešto suprotno nego kao produbljenje i tumačenje propisa zakona.²²

»Antiteze« žele osvijetliti i trajnu vrijednost zakona i dati ispravno tumačenje suprotno od onog pismoznanaca i farizeja koji taj zakon tumače. »Teza« je zapovijed Dekaloga, izražen kao zapovijed: »Ne ubij!« (Mt 5,21), »Ne čini preljuba« (5,27...). »Antiteza« nije izražena apodiktičkim zakonima neke nove zapovijedi nego silazi na konkretnost, na spontanost, na produhovljenje. »Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: 'Luđače!', bit će podvrgnut ognju paklenomu« (Mt 5,22). Ili: tko god s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu« (5,28). Želi kazati da se nova pravednost, pravednost Kraljevstva Božjega ne može izraziti općim i apstraktnim principima nego jedino po primjerima,

22 P. STEFANI, *nav. čl.*, str. 36 s.

konkretnim modelima. Dramatska ilustracija je korisna u vidu razlučivanja nakana srdaca. Etika koja vrednuje djelovanje u svjetlu unutarnjih nakana ne može se izreći bez pozivanja na primjere. Svojstvo unutarnjih moralnih nakana može se ocijeniti tipskim oblicima izvanjskog držanja. Propovijedanje po »primjerima« služi kao književni oblik evanđeoskog radikalizma, koji je sposoban predusresti zabludu sentimentalnog tumačenja dotične zapovijedi. Moralni odgoj mora se služiti ne samo dokaznim jezikom, nego i prisposodobama, primjerima koji služe kao uzor, model koji nadilazi onu uobičajenu svagdašnjicu, pomaže da razbudimo i potaknemo volju da to i ostvari.²³

Isusov nauk, osobito Besjeda na gori, nije u suprotnosti s Pismom Starog zavjeta nego ispunjenje; Starom Zavjetu daje puno i dubinsko značenje kao konačni objavitelj Boga, Boga ljubavi. I to je Isus dokazao ne samo svojom naukom (»riječima«) nego i cijelim životom, i posebno svojom smrću u kojoj dokazuje svojim uskrsnućem veliku istinu: Bog je ljubav.

3. *Isusova novost*

»Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski« (Mt 5,48). Isus ne misli ovdje riječju »savršen« na lik čovjeka samodostatna, koji je postigao vrhunac svoga života, koji je došao do zrelosti i dalje ne može. Toj savršenosti teže grčki filozofi. Isus misli na biblijsku savršenost, a to znači posvema, isključivo, nerazdijeljeno predati se Bogu, priznati Božji primat. Riječ je o ljubavi bezgraničnoj, sličnoj nebeskom Ocu koji daje da sunce njegovo izlazi »nad dobrima i nad zlima« i da kiša pada »pravednicima i nepravednicima« (Mt 5,45). Savršenstvo je posvemašnje predanje Bogu i ljudima, a ne čovjek savršen; i blaženstva su zrcalo. Savršenstvo određuje ne ideja o čovjeku, nego Božje djelovanje.

Ako polazimo s čovjekova gledišta, blaženstva su neshvatljiva, ali postaju jasna ako polazimo od Boga. I to je korjenita izmjena, najuzvišeniji oblik priznanja Božjeg primata. Ne smijemo gledati sebe same da utvrdimo smjer i mjeru svojeg života, nego Boga. Ne gledati sebe same da shvatimo čovjeka i njegov poziv, nego kako se Bog odnosi prema ljudima. A sve to znači gledati na Isusa Krista, da zatim možemo shvatiti i sebe, i druge, i svijet. Blaženstva ne opisuju apstraktni idealni lik učenika, ona opisuju povijesni lik Isusa Krista, koji nam pruža konkretnu i ljudsku sliku kako se Bog odnosi prema čovjeku, i dosljedno kako se čovjek mora odnositi prema Bogu, sebi samom i drugima. Samo gledajući na Isusa možemo otkriti istinito značenje blaženstava i njihovo opravdanje. Ona izvrću sve ljudske antropologije koje čovjeka uzimaju kao mjeru i otkrivaju

23 E. COMBI, *nav. čl.*, str. 119 s.

kršćansku antropologiju. Čovjek nije učinjen da se zatvara u se, da se očuva, konzervira, nego da se predaje i dariva neprestano. Samo tako možemo reći da su blaženi siromasi duhom, blaženi gladni, žedni, milosrdni, progonjeni...²⁴

Besjeda na gori i posebno blaženstva otkrivaju nam temeljne oblike priznavanja Božjeg primata, što je predanje puno sinovskog povjerenja Ocu u kojem je sva naša sigurnost. To je strastveno traženje Očeve volje prije svakog drugog traženja. To znači modelirati svoje odnose prema drugima po uzoru na Oca nebeskog. Ali otkrivaju također da svijet nije sve za čovjeka.

Učenik čita na novi način sadašnje stanje u svijetu, i može se nazvati »blaženim«, budući da čita obećanja koja se ostvaruju preko ovog vidljivog svijeta, svjestan da svoj smisao i svoje ostvarenje može postići samo u onozemnosti. Što znači da je samo Bog za čovjeka »sve«, a ne svijet koji prolazi. Stoga ne teži zavidno za stvarima ovog svijeta, za ludim iskustvima, ni za životom ovozemnim pod svaku cijenu. Duboko je to shvatio »čovjek blaženstava« sveti Franjo i izrazio u molitvi: »Bog moj i sve moje!«

Novost Isusova nije dati novi Zakon, kako smo vidjeli, nego autentično tumačenje i ispunjenje Sinajskog zakona. Ali sada dobiva značajku univerzalnosti kojom se želi formirati čovječanstvo, »ljudsku obitelj«. Možemo reći da je Besjeda na gori sva usredotočena na poziv uzajamne ljubavi koja nije nešto prirodno čovjeku nego je jedan novi poziv.

Isus upravlja besjedu najprije »izgubljenim ovcama doma Izraelova« (Mt 15,24), ili bolje »dvanaestorici«, koji su predstavnici Crkve. Ali u konačnici to je poruka i svemu svijetu, kao poruka i zahtjev za sve narode, u kojoj nam se otkriva apsolutni zahtjev nebeskog Oca da je svaki čovjek moj bližnji kojeg moram ljubiti ljubavlju Oca nebeskog. No to mora biti vidljivo svjedočanski u Crkvi gdje je Isusova nazočnost jedinstvena i na kojoj počiva, i koju posvećuje Duh Kristov koji nam jedino daje snagu da možemo to i ostvariti u ovom svijetu.²⁶

Besjeda na gori nije utopija kao nešto neostvarivo, bačeno u svijet mašte i snova, ili kao nešto za nadčovjeka. Isus nije neki utopistički idealist koji je projicirao u ovaj svijet savršeno kraljevstvo budućega vijeka, ne slijedeći moralni put onoga što je moguće nego ono neostvarivo (kao židovski moral). Poruka Isusova o kraljevstvu koje dolazi već je u njemu prisutna. Ona u Isusu dosiže već svoje ostvarenje. I stoga samo njegovi učenici koji su prihvatili kraljevstvo i s njime milost Božju mogu shvatiti i ostvariti barem djelomično zahtjeve kraljevstva. Ali za primjenu pojedinih

24 B. MAGGIONI, *nav. čl.*, str. 21-22.

25 *Isto*, str. 26.

26 A. RIZZI, *nav. čl.*, str. 106.

zahtjeva traži se da se apsolutni zahtjevi prema prilikama povijesnim i socijalnim učine ostvarivim i životnim.²⁷

Za one koji čitaju ove stranice u ključu utopističkom, u dnu to je samo čitanje u vidu legalističkom, i ono što je »previše« bacaju u kraljevstvo nemogućnosti. A Besjeda na gori je put, dinamički prostor, u kojem ima mjesta i za djela ona minimalna i neizostavna za kraljevstvo kao i za zahtjeve više zahtjevne; za normativne propise u strogom smislu kao i za veću zapovijed ljubavi; za ono što se mora učiniti i ono što je ostavljeno slobodnom nadahnuću. Besjeda na gori je kao svjetlo koje ne osvjetljuje svaki potez u našem danu nego svakom potezu daje živo podržavati konačno usmjerenje u našem životu.

Tako ljubav prema bližnjemu nije produžetak sebeljublja nego ostvarenje ljubavi Oca nebeskog. I u toj ljubavi su uključeni i neprijatelji. To uključuje borbu protiv nasilja, provedbu pravednosti silom uvjerenja koje izvire iz ponuđene ljubavi, praštanja, mira.

Novost Besjede na gori povezana je s navještajem blizine kraljevstva i uspostavom novoga saveza. Već smo rekli da je u Isusu nazočno kraljevstvo i on je Novi savez. To je sažeto izrekao Irenej Lionski: »Omnem novitatem attulit, semetipsum offerens« (»Svaku novost donosi, sebe donoseći«). Značajno je da u Novom zavjetu »novi« (*kainós* ili *neós*) nikad ne kazuje nauk nego uvijek snagu prisutnosti (Mk 1,27-28).²⁸ Ako opsluživanje Dekaloga vjerni Židovi doživljuju kao blizinu Jahve i njegovu prisutnost usred naroda koji ga sluša i opslužuje njegove zapovijedi, to još većma vrijedi za novozavjetne vjernike. Isus nam nije dao samo svoj nauk nego i sebe, i to ne apstraktno nego u živoj prisutnosti proslavljenog Gospodina. Razmatrajući njegovu Besjedu na gori, osjećamo njegovu prisutnost. A nadahnjujući svoj životni put na njegovim smjernicama izrečenim u Besjedi na gori, osobito na blaženstvima, ne samo da ispunjavamo sav Zakon i Proroke nego i svjedočimo Gospodinovu trajnu prisutnost u nama i među nama.

Zaključak

Dekalog ostaje u našem propovijedanju, katehizaciji, etici svjedočanstvo Božje volje, povelja slobode, putokaz našem hodu prema vječnoj domovini. Ali ga moramo tumačiti u svjetlu i autoritetu Isusove Besjede na gori. Samo u tom svjetlu on dobiva svoje ispunjenje i postaje zaista znak istinske slobode, povelja slobode, obrana života, pravde, čovječnosti, pokazatelj istinskog čovjekova dostojanstva i istinskih vrednota.

27 Vidi A. RIZZI, *nav. čl.*, str. 106.

28 *Isto*, str. 106 s.

THE DECALOGUE AND THE SERMON ON THE MOUNT

Celestin Tomić

Summary

The Decalogue is a great religious and moral chart of freedom. The Ten Words are ten liberties. In christian doctrine and christian ethics they constitute the essential base which is readily accesible to the practice of christian life. Moral life should not be reduced to mere observation of the law. The life of a christian represents harmony between the mystery of salvation and moral teachings.

The Sermon on the Mount is the heart of the evangelical message. It is the fundamental instruction for the new path of salvation which was open and proposed to the community of disciples. The Sermon is Jesus' demand to practice it in life. Originally the Sermon was directed to the Twelve, and through them to Israel, in order to give them a radical interpretation of God's will and divine law, in an atmosphere of the Kingdom which is very close. The Sermon on the Mount is the fulfillment of the Decalogue.

In our preaching, catechesis and ethics the Decalogue remains a testimony of God's will, a guiding principle for our way towards eternal home. But we should interpret it in the light of Jesus' Sermon on the Mount and its authority.